

УДК 330.322: 330.341.1

Н.О. Бабіна

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Проаналізовано стан та умови інвестиційної діяльності в Україні. Зазначено, що ключовим чинником сталого економічного розвитку на сучасному етапі є висока інвестиційна активність. Внесено пропозиції щодо стимулювання інвестиційної активності.

The state and conditions of investment activity in Ukraine. Indicated that the key to sustainable economic development at present is the high investment activity. Proposals to stimulate investment activity. Sustainable development as a paradigm of economic policy declared by several countries in the world, but the tools to support this development differ. In practice, to achieve sustainable development within national borders is extremely difficult because of the close proximity of other states creates a threat to environmental hazards, and globalization, rapidly gained momentum, promotes the formation and worsening economic and social dangers. Sustainable development, however, is possible only through the development and implementation of sound investment policies.

Systemic financial crisis, accompanied by a significant drop in all indicators of national economic system, the most negative impact on investment caused it scope. In turn, the rapid decline of investments makes it impossible to restore accelerated economic growth in the medium and short term, technological innovation industry, modernization of production facilities.

Innovation activity in industry of Ukraine is traditionally low (while national statistics considers innovation active enterprises even where the share of sales of innovative products in total sales is less than 1%). The main reason for low investment and innovation in the enterprises should recognize the long-term lack of motivation organization highly investment-innovation. Innovative activities are marginally profitable (low-profit) and more risky compared to other activities. So

the task of the state is to create an effective and adequate support systems requirements of today's innovators that have made it possible to implement high-performance innovation even in the priority sectors of the economy. The modern paradigm of economic development of Ukraine shall provide for the widespread use of the innovation potential of the regions, taking into account their development. The main direction of regional policy should be to enhance the role of regions as economic units that are capable of their own (at the expense of local budgets and in partnership with the private sector) to implement large-scale innovation projects.

Ключові слова: сталий розвиток, інвестиційна та інноваційна діяльність, інвестиційна політика.

Key words: sustainable development, investment and innovation, investment policy.

Аналіз тенденцій та особливостей розвитку національних економічних систем провідних держав світу показує, що важливою складовою успішної державної політики має стати орієнтація на досягнення параметрів сталого розвитку. Для економік, що розвиваються, вказане передбачає націленість на реалізацію позитивних технологічних трансформацій національного господарства. У вузькому значенні йдеться про стимулювання інвестиційної діяльності, причому інвестиції мають поєднуватися з інноваціями – тобто призводити до розширеного відтворення на новій технологічній основі. Натомість в Україні питанням стимулювання інвестиційної та інноваційної активності приділяється незначна увага. Тому дослідження проблем стимулювання інвестиційної та інноваційної активності як передумови сталого розвитку становить значний науковий та практичний інтерес.

З актуальних питань формування та реалізації політики стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності видається чимало наукових праць. Плідно працюють над цією проблематикою Гальчинський А., Жук М., Федулова Л., Шнипко О., Щурик М. та інші науковці. Натомість доцільно поглиблено дослідити механізми стимулювання інвестиційної активності з урахуванням наслідків світової економічної кризи, а також удосконалити підходи до формування інвестиційної та інноваційної політики в умовах обмежених можливостей державних фінансів.

Мета статті — дослідити проблеми підтримки інвестиційної діяльності як чинника стимулювання сталого розвитку, а також ефективного поєднання інвестицій та інновацій як передумови підвищення технологічного рівня національної економіки України.

Сталий розвиток — це такий розвиток, за якого забезпечується розумний баланс між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі. Сталий розвиток в окремих працях називають ідеологію ХХІ сторіччя.

Сталий розвиток як парадигму економічної політики декларують кілька держав світу, але інструменти підтримки цього розвитку різняться. На практиці досягти сталого розвитку в межах національних кордонів надзвичайно важко, адже близьке сусідство з іншими державами формує загрозу екологічної небезпеки, а глобалізація, що стрімко набрала обертів, сприяє утворенню та загостренню економічних та соціальних небезпек.

Сталий розвиток, все ж таки, можливий лише на основі формування та реалізації виваженої інвестиційної політики. Образно кажучи, інвестиції сьогодні — це певні економічні результати завтра. Дані про обсяг освоєних капітальних інвестицій та джерела фінансування інвестицій представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Капітальні інвестиції в Україні, у фактичних цінах, млн грн [3; 4]

Показник	2010	2011	2012	2013	2014
Усього	189061	259932	263727	247891	204062
Довідково: у % до попереднього року	99,4	118,9	108,5	92,1	75,9
У тому числі за рахунок:					
Коштів державного бюджету	10952	18395	16530	6244	1511
Власних коштів підприємств і організацій	114964	152279	156149	157122	145884
Кредитів банків та інших позик	23336	42324	42527	36650	17992
Коштів населення на будівництво власного житла	16176	15103	21975	21770	21366
Інших джерел фінансування	23633	31831	26546	26105	17309

Протягом 2012–2014 рр. в Україні абсолютний обсяг капітальних інвестицій (у фактичних цінах) зменшується, що свідчить про інвестиційну кризу. За даними Держстату, у 2014 р. в економіці України було освоєно (використано) капітальних інвестицій на суму 204,1 млрд грн, що становить 75,9 % від рівня попереднього року (у порівняльних цінах). Спад інвестицій у 2012–2014 рр. став наслідком негативних макроекономічних процесів, викликаних системною економічною кризою та негативними очікуваннями інвесторів [3; 4].

До 2008 р. абсолютний обсяг капітальних інвестицій щороку зростав, причому досить швидкими темпами. Відповідно зростали і обсяги інвестування за всіма напрямками, окрім інвестицій у нематеріальні активи (динаміка інвестування нематеріальних активів є нестабільною). У 2009 р., 2010 р., 2013 р. та 2014 р. індекс інвестицій показав, що обсяг залучених інвестицій у порівняльних цінах продемонстрував падіння, тобто інвестиційний клімат можна визначити незадовільним.

Системна фінансово-економічна криза, яка супроводжується значним падінням усіх показників розвитку національної економічної системи, найнегативніше вплинула саме на інвестиційну сферу. Своєю чергою, стрімке падіння інвестицій унеможливило відновлення прискорених темпів економічного зростання у середньо- та короткостроковій перспективі, технологічне оновлення промисловості, модернізацію виробничої бази.

Дані про структуру фінансування інвестицій представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Структура фінансування капітальних інвестицій в Україні, % [3; 4]

Показник	2005	2011	2012	2013	2014
Усього	100	100	100	100	100
Коштів державного бюджету	5,8	7,1	6,3	2,5	0,7
Власних коштів підприємств і організацій	60,8	58,6	59,2	63,4	71,5
Кредитів банків та інших позик	12,3	16,3	16,1	14,8	8,8
Коштів населення на будівництво власного житла	8,6	5,8	8,3	8,8	10,5
Інших джерел фінансування	12,5	12,2	10,1	10,5	8,5

Динаміка структури фінансування капітальних інвестицій демонструє протирічливі тенденції. Падають частки державного бюджету (з 7,1 % у 2011 р. до 0,7 % у 2014 р.) та кредиту (з 16,3 % у 2011 р. до 8,8 % у 2014 р.), натомість зростає частка коштів населення на будівництво власного житла (з 5,8 % у 2011 р. до 10,5 % у 2014 р.). Зростала і частка власних коштів підприємств і організацій, що стало законним наслідком стрімкого падіння залучення інвестицій за рахунок зовнішніх джерел (бюджету та кредиту).

Починаючи з останньої чверті ХХ ст. більшість розвинутих країн перейшли на рейки так званої інноваційної моделі розвитку, рухаючись до постіндустріальної економіки (тобто до економіки, яка є більш вищою системою порівняно з індустріальною). Запорукою комерційного успіху стали ефективні інвестиції у розвиток людського капіталу, впровадження новітніх технологій, реалізація інноваційних проектів тощо [1, с. 25]. Уряди розвинутих держав взяли на себе відповідальність за створення і розвиток так званих національних інноваційних систем (НІС) — систем організаційного, інфраструктурного, фінансового, інформаційного забезпечення інноваційно-технологічного процесу на макрорівні, що на практиці дозволяє мінімізувати початкові витрати та підвищити загальну привабливість інноваційної діяльності в усіх видах економічної діяльності [2, с. 139]. Інноваційна активність у промисловості України залишається традиційно низькою (при цьому вітчизняна статистика інноваційно активними вважає навіть підприємства, в яких частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсягу реалізації становить менше 1 %).

Таблиця 3

Інноваційна активність промислових підприємств [3; 4]

Показники	2000	2005	2007	2009	2011	2013	2014
Питома вага підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, %	18,0	11,9	14,2	12,8	16,2	16,8	16,1
Загальна сума витрат на реалізацію інноваційної діяльності, млн грн	1760,1	5751,6	10850,9	7949,9	14333,9	9562,6	7705,1

У 2014 р. інноваційною діяльністю в промисловості займалися 1609 підприємств, або 16,1 % з числа обстежених [4]. На інновації підприємства витратили 7,7 млрд грн, у тому числі на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення — 5,1 млрд грн (або 66,5 % загального обсягу інноваційних витрат), на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки — 1,7 млрд грн (22,8 %), на придбання інших зовнішніх знань (придбання нових технологій) — 47,2 млн грн (0,6 %), інші витрати становили 0,8 млрд грн (10,1 %) [4]. У структурі інноваційних витрат провідною була частка власних коштів підприємств і організацій. Власні кошти підприємств і організацій є важливим джерелом інвестування інноваційної діяльності у довгостроковому періоді, це джерело показало певну адаптивність у період загострення кризи. Тому під час формування державної інноваційної політики вказані властивості власних коштів підприємств і організацій мають братися до уваги, враховуючи, що саме це джерело є найбільш надійним у контексті інвестування проектів, які визначають перспективи технологічного оновлення економіки. Щоправда, частка цього джерела мала тенденцію до падіння,

що пояснюється стрімким розширенням використання кредитного ресурсу для фінансування інноваційної діяльності.

Фінансування інноваційної діяльності за рахунок бюджетного ресурсу має нестійкий характер (у 2006 р., 2008 р., 2013 р. порівняно з попередніми роками зафіксовано збільшення частки бюджетних коштів у загальному обсязі фінансування інноваційної діяльності, а у 2007 р., 2009 р. та 2014 р. — зменшення). Вказане може свідчити про відсутність пріоритетів бюджетної політики щодо фінансування інновацій. Однією з причин такого стану є відсутність довгострокової бюджетної стратегії, а також ефективного механізму середньострокового планування бюджетів [2, с. 290].

Суттєвою вадою національної моделі організації інноваційного процесу є недостатнє залучення малого бізнесу. Однією з особливостей трансформаційних перетворень стала орієнтація малого бізнесу здебільшого на спекулятивні (посередницькі) операції. Розвиток вітчизняного малого бізнесу на сучасному етапі характеризується відсутністю сформованого прошарку інноваційно орієнтованого малого підприємництва, а відтак — і недостатньою його участю в загальноекономічних інноваційних процесах [5, с. 163]. Цим пояснюється і відсутність ефективних партнерських ланцюгів між великими корпоративними структурами та малим бізнесом в інноваційній сфері.

Проведений аналіз свідчить, що головною причиною низької інвестиційної та інноваційної активності підприємств слід визнати відсутність довгострокових мотивацій організації високопродуктивної інвестиційно-інноваційної діяльності. Інноваційна діяльність є малоприбутковою (низькорентабельною) та більш ризикованою порівняно з іншими видами діяльності [6, с. 140]. Тож завданням держави є створення ефективної та адекватної вимогам сьогодення системи підтримки інноваторів, яка б давала змогу здійснювати високопродуктивну інноваційну діяльність хоча б у пріоритетних сферах економіки.

Сучасна парадигма економічного розвитку України повинна передбачати широке використання інноваційного потенціалу регіонів, враховуючи особливості їхнього розвитку. Основним напрямом регіональної політики має стати підвищення ролі регіонів як господарюючих одиниць, що здатні самостійно (за рахунок коштів місцевих бюджетів та в партнерстві з недержавним сектором) реалізовувати масштабні інноваційні проекти.

Стимулювання сталого розвитку повинно стати одним із завдань державної соціально-економічної політики. Таке стимулювання має відбуватися на системній основі задля підвищення технологічного рівня економіки, і, як наслідок, посилення національної конкурентоспроможності. Зрозуміло, що практична реалізація цього завдання може здійснюватися лише на основі підвищення інвестиційної та інноваційної активності, насамперед у високотехнологічних галузях.

З метою посилення позитивного впливу державної економічної політики на динаміку інвестиційної діяльності та створення умов для переорієнтації економіки на модель сталого розвитку необхідно: вжити заходів з удосконалення державної бюджетної політики, забезпечивши спрямування додаткових коштів бюджетів на фінансування високотехнологічних проектів; розробити методики та рекомендації щодо подання заявок для фінансування інвестиційних та інноваційних пропозицій у структурні фонди та грантові програми ЄС; вжити заходів щодо стимулювання інвестиційної діяльності у малому підприємстві (пільгові кредити, спеціальні гранти тощо); стимулювання

ринкового попиту на інновації та використання концепції «лідуючих» ринків, що передбачає підтримку ринків, найбільш сприйнятливих до нововведень; прискорити темпи створення та оновлення інноваційної інфраструктури; розробити законодавство з питань створення вільних економічних зон; вжити заходів фіскального стимулювання капіталомістких інвестиційних проектів; створити Державний інвестиційний банк з метою пільгового стимулювання інвестиційних проектів на пріоритетних напрямках (із жорстким контролем за його діяльністю).

У подальшому мають бути проведені дослідження щодо запровадження гнучких механізмів стимулювання інноваційної активності залежно від зміни макроекономічної ситуації.

1. Гальчинський А.С. Інноваційна стратегія українських реформ / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, А.К. Кінах, В.П. Семиноженко. — К.: Знання України, 2002. — 306 с.;
2. Жук М.М. Удосконалення фінансового механізму державної підтримки інноваційної діяльності суб'єктів ринкової економіки / М.М. Жук // Актуальні проблеми економіки. — 2015. — № 3. — С. 137–143;
3. Інноваційна діяльність промислових підприємств України у 2014 році [електронний ресурс] / Експрес-повідомлення Держстату України. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua;
4. Наукова та інноваційна діяльність в Україні [статистичний збірник] / Відпов. за вип. І.В. Калачова. — К.: Держстат України, 2014. — 287 с.;
5. Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України: [монографія] / За ред. д-ра екон. наук Л.І. Федулової. — К.: ІЕП НАНУ, 2011. — 656 с.;
6. Шнипко О.С. Національна конкурентоспроможність: сутність, проблеми, механізми реалізації [монографія] / О.С.Шнипко. — К.: Наукова думка, 2003. — 334 с.